

Ramiro Raffaele Calì

Kitba ta' Davida Flores B.A. Art Hons.

L-isem tal-pittur Malti Ramiro Raffaele Calì jidher wisq drabi meħmuż ma' dak ta' missieru l-pittur Giuseppe Calì (1846-1930). Lejn l-aħħar tas-seklu dsatax u l-bidu tas-seklu 20 Giuseppe Calì, flimkien ma' artisti oħra bħal Lazzaro Pisani (1854-1932) kien għamel isem fil-qasam tal-pittura f'Malta. Dan ma kienx jinkludi biss xogħlijiet għall-knejjes, iżda wkoll bosta xogħlijiet għall-kollezzjonijiet privati.

Il-karriera ta' Ramiro Calì mxiet xi ftit jew wisq fuq l-istess passi ta' missieru. Tul ħajtu dan il-pittur ħadet għal bosta knejjes madwar Malta u Ghawdex, kien jgħallem l-arti f'ħafna skejjel u kienu ħafna l-kollezzjonisti li qabbdh jagħmel xi xogħol għalihom. Madankollu t-talent tiegħu qatt ma laħaq lil dak ta' Giuseppe Calì. Għal-

kemm Ramiro Calì dejjem kien influwenzat minn missieru, ix-xogħlijiet tiegħu qatt ma laħqu l-kwalità għolja ta' dawk ta' Giuseppe Calì.

Ħajtu

Ramiro Calì twieled fl-1881¹, u kien it-tielet wild minn tmint itfal ta' Giuseppe Calì u Perigna Pace. Fid-dar ta' Giuseppe Calì kulhadd kien iħobb l-arti u Ramiro Calì beda jitharreg fil-pittura ma' missieru. Fost l-istudenti jitharrgu ma' Giuseppe Calì kien hemm ukoll Edward Caruana Dingli (1876-1950) u ħuh Robert (1882-1940). Dawn iż-żewġ artisti kien se jkollhom karriera twila fl-istorja ta' l-Iskola ta' l-Arti tal-Gvern, iżda jidher li l-karriera ta' Ramiro Calì ħadet triq oħra. Meta għalaq l-għoxrin sena Ramiro Calì rebaħ borża ta' studju għal Ruma² u hemmhekk sab ruħu taħt id-direzzjoni ta' Domenico Bruschi, Francesco Jacovacci u Giulio

ikompli f'paġna 27

Cantalamessa³. Hekk kif gie lura beda jghallem f'bosta skejjel fil-gzejjer Maltin sakemm fl-aħħar sar l-ghalliem tal-pittura fil-Malta Art Amateur Association. Kien sewwasew mal-wasla lura tiegħu li beda jirċievi xogħlijiet għall-knejjes u xi drabi hadem id f'id ma' missieru jew lesta xi xogħol li missieru halla mhux komplut ma' mewtu fl-1930.⁴

Kienu hafna l-Knejjes madwar Malta u Ghawdex li fdaw xogħlijiet kbar u importanti f'idejn dan il-pittur. Jista' jkun li dan seħħ minhabba li l-isem Cali kien sar favorit ma' hafna wara r-reputazzjoni ta' missieru Giuseppe. Izda mhux tajjeb li Ramiro Cali ma jingħatax l-gharfien li jisthoqqlu, speċjalment meta tqis li xi xogħlijiet jixhdu t-trawwim akkademiku li ha fl-arti. Għalkemm qatt ma' wera li kellu xeh̄ta tajba għall-invenzjoni, xorta seta' jagħmel xogħlijiet ta' kwalità tajba.

Barra minn hekk Ramiro Cali jidher li ta s-sehem tiegħu biex tiġi pperfezzjonata t-teknika tat-tila mwahhla fuq is-soqfa fit-tiżjin artistiku tal-knejjes. Din tissejjaħ it-teknika ta' l-*encausto* li bdiet tintuża b'mod aktar regolari wara li pperfezzjonaha dan l-artist.⁵ Din użaha għall-ewwel darba fil-Knisja ta' San Gejtanu l-Hamrun fl-1919⁶.

Minbarra fil-Knejjes Maltin, Ramiro Cali hadem ukoll għal bosta kollezzjonisti b'xogħlijiet li juru ritratti, xeni u pitturi żgħar ta' devozzjoni. Il-karriera ta' Ramiro Cali ntemmet meta l-artist marad u safa paralizzat. L-aħħar xogħlijiet tiegħu baqgħu dejjem imajnow fil-kwalità artistika.

Filwaqt li kien jghallem fil-Malta Art Amateur Association, Ramiro Cali ltaqa' ma' Maria Corleo

li saret martu u flimkien magħha waqqaf familja b'sebat itfal. Bhala għalliem, Ramiro Cali jidher li kien jagħti hafna attenzjoni u kien dejjem jgħid lill-istudenti biex "jesprimu l-oġġetti li qed ipingu skond dak li jhossu meta jharsu lejhom".⁷

Ix-xogħol fil-Gudja

Fil-Knisja tal-Gudja Ramiro Cali pitter l-*Erba' Evangelisti* fil-lunetti ta' taħt il-koppla.⁸ L-Evangelisti jidhru bilqiegħda fuq għamliet tas-sħab lesti biex jirċievu l-ispirazzjoni divina għall-kitba tagħhom. Il-figuri jixbhu hafna lit-tip ta' figuri li naraw fl-*Erba' Profeti* ta' Giuseppe Cali fil-Knisja ta' Hal Lija.⁹ Dan jidher l-iktar fil-bixra ta' wiċċ *San Gwann* meta mqabbla ma' dik tal-*Profeta Daniel* impitter mill-missier f'Hal Lija.

Il-figuri kbar u tqal jimlew l-ispażju kollu tal-kompożizzjoni, speċjalment permezz ta' l-użu ta' drappeġġ folt. L-istil ta' drappeġġ li Ramiro Cali uża fil-Gudja huwa tassew tipiku ta' dan l-artist u jidher sikwit fix-xogħlijiet tiegħu. Jista' jkun li l-iktar figura interessanti minn dawn l-erbgħa huwa *San Matthew*. L-Evangelist jinsab bilqiegħda fuq is-sħab, iħares 'il fuq b'anġlu ma' ġenbu li jidher qed iħares dritt lejn l-ispettatur. Cali bħal donnu jħalli żiffa ħafifa għaddejja fil-kompożizzjoni tiegħu u din tagħti bixra iktar qaddisa lill-Evangelist. Id-drappeġġ ta' *San Matthew*, folt izda kemmxejn mitluq, jagħti lok għal tiżjin fil-kompożizzjoni.

Ix-xogħol li Ramiro Cali għamel fil-Gudja ġej minn żmien meta l-pittur kien diġà hadem sew

f'Malta u Ghawdex u għaldaqstant kien diġà bena isem għalih innifsu. Ix-xogħlijiet jixhdu stil akkademiku li żgur kien aċċettat u apprezzat dak iż-żmien. Madankollu jidher li hemm nuqqas ta' invenzjoni fil-mod kif l-artist haress lejn is-sugġett, xi haġa li bdiet tidher fil-karriera artistika tiegħu sewwawsew fl-istess żmien li beda l-Evangelisti fil-Gudja.

Konklużjoni

Fis-snin għoxrin il-livell ta' l-artist Ramiro Cali beda jmur lura sakemm naqas qatigħ lejn l-aħħar

¹F'xi pubblikazzjonijiet is-sena tat-twelid ta' Ramiro Cali tidher imniżzla bhala 1882. Madankollu ċ-ċertifikat tat-twelid li l-pittur stess ipprezenta lir-*Regia Accademia di Belle Arti* ta' Ruma fl-1901 juri d-data tas-7 ta' Settembru 1881. Din id-data tidher ukoll fil-kitba ta' Rafel Bonnici Cali *Artisti li Niftakar (1)*, Lehen is-Sewwa, Malta 1982, p.5

²Ara R. Bonnici Cali, *op.cit.* p.5

³*Ibid.*

⁴Dan seħħ meta Ramiro Cali lesta x-xogħol tal-kupletti fil-Knisja ta' Porto Salvo fil-Belt Valletta bejn l-1931 u l-1932. Ix-xogħol kien bdieh Giuseppe Cali fl-1898. Ara *Il Risorgimento* ta' l-4 ta' Jannar 1898.

⁵Ara R. Bonnici Cali, *op. cit.* Dan it-tagħrif ingħata wkoll b'komunikazzjoni verbali minn Rafel Bonnici Cali stess f'intervista li saret waqt iż-żmien tar-riċerka (2001-2002)

⁶Fil-kitba ta' Rafel Bonnici Cali, *Artisti li Niftakar*, Lehen is-Sewwa, 1982, jidher li dan ix-xogħol sar fl-1905, madankollu dokument fil-Kurja ta' l-Arcisqof fis-*Supplici* Vol. I 74/1919

tas-snin tletin. Jista' jkun li dan seħħ minhabba l-mewt ta' missieru Giuseppe Cali, li seta' għen u anke medd idejh fix-xogħlijiet ta' ibnu.¹⁰ Dan l-artist jidher li żamm 'il bogħod mill-ideat moderni li bdew jidhru fl-arti Maltija fil-bidu tas-seklu għoxrin. Għaldaqstant huwa ma setax iħalli r-reputazzjoni li hallew kontemporanji tiegħu bħall-aħwa Caruana Dingli li kienu sabu ambjent għdid u komdu fix-xena artistika Maltija. Għalkemm Ramiro Cali kellu talent artistiku, ma jidhirx li sfruttah fl-aħjar mod possibli tul is-snin. ☺

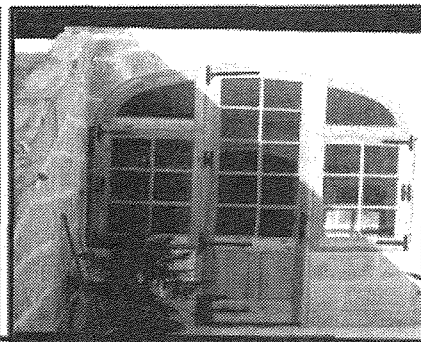
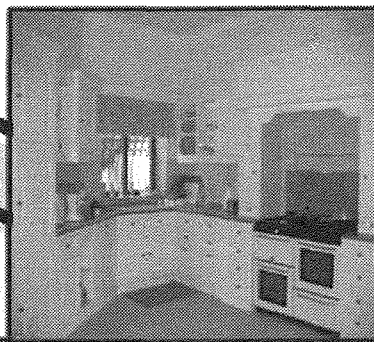
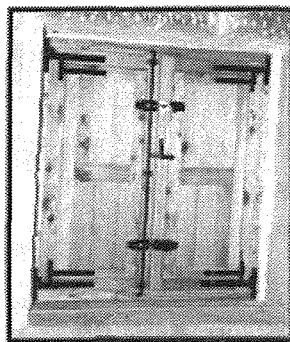
jidher li x-xogħol ingħata lill-artist fl-1919.

⁷Tagħrif mogħti f'komunikazzjoni verbali ma' Alfred Zammit (student ta' Ramiro Cali għal madwar sena u nofs).

⁸Skond komunikazzjoni verbali ma' Mario Gatt, jingħad li Ramiro Cali thallas £10 għal kull pittura, u dawn il-flus kienu ngabru mill-parruċċani tal-Gudja stess. Madankollu fl-arkivji tal-parroċċa tal-Gudja ma nstab xejn waqt iż-żmien tar-riċerka, li jagħti sisien għal dan l-għajdut.

⁹Ara Emanuel Fiorentino, Louis. A Grasso, *Giuseppe Cali 1846-1930*, Malta 1991, p.46

¹⁰Skond Rafel Bonnici Cali f'komunikazzjoni verbali huwa diffiċli li ngħidu li Giuseppe Cali kien imiss ix-xogħlijiet ta' ibnu Ramiro. Izda Bonnici (li kien student u kuġin ta' Ramiro Cali) jikkonferma kemm l-iben safa influwenzat mill-missier. L-ulied hajjin ta' Ramiro Cali, Bianca Cheeswright u Nello Cali Corleo ma jiftakrux iżda ma jistgħux ikunu ċerti jekk dan kienx iseħħ. Dan kollu ntqal f'komunikazzjoni verbali waqt iż-żmien tar-riċerka.

JOSEPH CARUANA WOODWORKS

MANUFACTURER OF ALL KIND OF WOODWORK & JOINERY

VISIT US AT "ST MARY GARAGE" TARXIEN RD, GUDJA

OR CONTACT US ON TEL: 21696659, MOB: 79220077

